

KARACAOĞLAN VE ŞAH İSMAYİL HATYİNİN HALK ŞİİRİ ÜSLUBUNDA YAZDIĞI ŞİİRLİRİ ARASINDA BENZERLİK

Dr. Guliyeva Kübra
Azerbaycan İlimler Akademisi
Nesimi namına bağlı Dilcilik Enstitüsü

16, Yüzyılın mümtaz el şairi, saz söz üstadı, aşığı Karacaoğlan kendi sanatıyla Türk aşık edebiyatının gelişip zenginleşmesinde önemli rol oynamıştır. O büyük halk kitlesinin arzu ve isteğini, sevinç ve acısını terennüm eden bir şair olmuştur. Şikayet, gariplik, gurbet illerde çektiği sıkıntı, acı, zamanından hoşnutsuzluk aşığın yaratıcılığının temelini oluşturmaktadır. Bununla beraber aşık şiirinde geniş ölçüde yayılmış, şifahi haik edebiyatında ebedi olan aşk konusu, sevgi lirikası Karacaoğlan eserlerinde yaratıcılığı boyu bir kırmızı çizgi gibi geçmektedir.

Karacaoğlan dörtüzyıldan fazla bir süredir Türk halkına malumdur. Geçen bu yüzyıllar zarfında şiirlerini bütünlükte halk ruhuna, içine çekmiştir. 50 yıldan fzladır bütün Türkiye'de ve dili dillerine yakın diğer memleketlerde bilinen ve herkesçe sevilerek okunan bu untulmaz söz üstadının hayat ve yaratıcılığı inceleme konusuna çevrilmiştir. 50 yıldır Karacaoğlan inceleniyor, fakat çetin hayatve yaratıcılık yolu geçmiş şairin ne zaman ve nerede doğması, ne zaman ve nerede ölmesi şimdi de araştırmacılar için fikir ayrılığı yaratmaktadır. Türlü araştırmalarda şairin Erzurumlu, Kırşehirli Binboğa'lı olması hakkında tahminler vardır. Fakat son zaman araştırma eserlerinde şairim Adana, Maraş illerinde Çukurova civarında doğduğu görülmektedir. Ahmet Adnan Saygu 1952 yılında basılmış, "Karacaoğlan yeni bilgiler" kitabında şairin yukarıda adı geçen yerlerde doğduğunu ve asıl isminin Halil olduğunu yazar. Bugünse Karacaoğlan namına bağlı sempozyumun da bu yerlerde geçirilmesi tahminlerin sahi olduğunu belirtmektedir. Hatta Azerbaycan'da Karacaoğlan'ı Azeri aşığı^

gibi tanımaktalar. Bu da şairin ne kadar yaygın şöhrete ulaştığına delildir. Azerbaycan'da Karacaoğlan'ın hayat ve yaratıcılığı hakkında bir tek kitap Hali'de Guiyeva - Kafkazlı'nın "Karacaoğlan" kitabıdır.

Karacaoğlan'ın aslen nereli olması ve asıl isminin ne olduğu hakkında araştırmaların sorumluluğu her halde dolaysız bu büyük el şairinin hayat ve yaratıcılığıyla uğraşanların, araştırmacıların üzerinde kanımızca, hem de diğer taraftan hayat ve yaratıcılığı 50 yıldan fazla bir süre içinde inceleme konusu olan şair hakkında doğrudan doğruya onunla uğraşanların söylemeye sözü daha çoktur.

Bizim de Karacaoğlan yaratıcılığının başka bir tarafı merakımızı çeker. Belki de Türk araştırmacıları meselenin bu tarafına dokunmuşlardır, fakat kaybettiğimiz gibi Azerbaycan'da Karacaoğlan yaratıcılığı yeteri kadar öğrenilmediğinden bu soru da üstü kapalı kalmıştır.

Mustafa Necati Karaer "Karacaoğlan" kitabında incelemelerin Karacaoğlan'ı 15. yüzyılın sonlarına kadar götürmekte 16. yüzyılda bu adı taşıyan bir şairin yaşadığını ve 17. yüzyıla ait cönklerde de Karacaoğlan adına kayıtlı çok sayıda şiirin bulunduğunu göstermektedir. Yazanın düşüncelerine dayanarak biz de Karacaoğlan 16. yüzyıl şairi gibi kabul ediyor ve koşmalarım kendisiyle aynı devirde yaşamış başka bir şairin koşmalarıyla karşılaştırmak niyetindeyiz. Bu şair de 16.yüzyılda yaşamış Azerbaycan'ın ünlü devlet adamı ve şairi Şah İsmayil Hatayi'dir. Önce bunu söylemek gerekKaracaoğlan'la aynı devirde Azerbaycan'da çok bilinir, ünlü asıklar - Aşık Kurbanı, bir kadar sonra da Aşık Abbas Tufarkanlı yaşamışlar. Bu halde böyle bir soru sorulabilir. Öyleyse, ya neden Karacaoğlan'm onlarla değ i id e Şah İsmayil Hatay i'yle karşılaştırılması icabeder? Söylemeliyiz ki Karacaoğlan'ia aynı devirde yaşamış Kurbanı'nın yaratıcılığını belirten şiir örnekleri dilden dile geçerek devrimize kadar gelip yetiştiğinden tabii kendi 400 yıllık yolunda türlü değişikliklere de uğramış olmalı. Şah İsmayil Hatay ve Karacaoğlan yaratıcılıklarının ise her ikisi yazılı kaynaktan geldiği için onların şiirlerinin de karşılıklı

şekilde verilmesi zannımızca daha uygun görülebilir. Diğer taraftan kaynaklar da her iki şairin dil özelliklerinin sağlanmasına yardımda bulunmuştur. Her iki şairin yaratıcılığına şöyle bir göz atmakla halk yaratıcılığı ruhunda yazılmış eserlerinin ne kadar yakın olduğunu görmek olur. Fikrimizi tesbit için Karacaoğlan ve Şah İsmayil Hatayi'den seçtiğimiz bir kaç örneği gözden geçirelim. Örnek için her iki şairin "Geldim " koşmasından bir parçayı ele alalım.

Karacaoğlan:

Mayii oldum senin ince beline,
Canım kurban olsun tatlı diline,
Aşık olup senin Hüsnü başına
Kırmızı güllerin dermeye geldim

Hatayi :

Ben hakka oldum aşına,
Kalmadı gönlümde nesne,
Aşk deryasın boylamağa
Ummana dalmağa geldim.

görüldüğü gibi her iki parçada konu, mana ve kafiye bakımından yakınlık, benzerlik vardır. Yahut ta başka bir kıtayı alalım.

Karacaoğlan :

Söylerim.söylerim sözümde almaz,
Nideyim cahildir sözümde bilmez, Bu
dostluğun senin boyuna sürmez,
Atadan Anadan soy olmayınca

Hatayı :

Şah Hatayi'yim edim bu sırrı beyan,
Kamii midir cahil sözüne uyan, Bir
baştan ağlamak ömredir ziyan, iki
baştan mühibb yar olmayınca.

bu kıtalardaysa önce verdiğimiz örneklerdeki benzerliğe hece uygunluğunu da eklemek gerek.

Her iki şairin halk şiiri üslubunda yazılmış eserlerini karşılaştırırken pek çok kayıfe benzerliğine, uygunluğuna rastlanılıyor.

Şu örneklerle şöylece bir göz atalım :

Karacaoğlan :

Aman tanrım, yarım bana gücenmiş,
Beni görse yoldan çıkar, yan gider,
Gönül suyu gözlerimden akıyor,
Ah ettikçe ciğerimden kan gider.

Hatayi :

Karşıdaki karlıca dağı gördün mü?
Yoldurmuş eyyamın eriyip gider,
Akan sulardan ibret aldın mı?
Yüzüme yerlere sürüyüp gider,

Karacaoğlan :

Bizim elde bal kaymağı yemezler,
İl sırrını yad illere vermezler,
Sen güzeli Ben garibe vermezler,
Sizin ilden güzel sevmeli değil.

Hatayi ;

Namert bahçesinde onca gül ölmez,
Kamil ile yoldaş olan yorulmaz İki
mahluk vardır hakka kul olmaz
Marurluk, kibirlilik etmeli değil

Karacaoğlan ve Hatayi şiirlerinde karşılaştırırken ilk örnekten başlayarak sanki yukarıya doğru bir ilerleme görülmektedir, ilk örneklerdeki konu ve mana benzerliği git-tikçe hece, kafiye yönünde gelişerek öğüt kavramında birleşiyor. Şimdi de her iki şairin yaratıcılığını yaklaştıran, birbirine benzeten diğer özellikleri inceleyelim. Önce onu da kayde-deyiz ki Şah İsmayil Hatayi'de sanat dünyasına diğer el sanatçıları gibi elinde saz, dilinde koşma gelmiştir.

Bir gün ele almaz oldum ben sazım
Erse direk direk çıkar avazım.
Dört şey vardır bir karındaşa lazım,
Bil elim, bir kelim, bir nefes, bir saz.

öğüt seciyeli, bu parçayla Karacaoğlan'ın buna benzer bir koşmasındaki parça arasında hem konu, hem ölçü, hem de mana bakımından uygunluk görülmektedir.

Ahildir hüsnünü muhalif etme,
Mektebi urfandan bir kadem gitme ,
Sana dört sözüm var, sakın unutma,
Bir öğren, bir öğret, bir oku, bir yaz.

Her iki şairin genç yaşlarından eğitimini yönelten, mensup olduğu halkın üstadı gibi oluşturan, halka daha çok yaklaştıran saz ve aşık şiiri yaratıcılıklarının ilkel estetik kaynağıdır. Onların yazdıkları şiirlerin ekserinde folklor esasının baş olduğu dikkat merkezinde duruyor.

Her iki şairde pek çok atasözleri, darbimesel ve kelimelerin işlenmesi de buna örnektir. Mesela Karacaoğlan şiirlerinde rastladığımız "Edicek bir eylik vakt iken eyle", "il sırrını yad illere vermezler", "Acıdır ecel şerbeti içilmez", Hatay'de ise "Dünya böyle gelmiş zira", "Namert bahçesinde gonca gül olmaz", "Kamî! ile yoldaş olan yorulmaz" veyahut Karacaoğlan'da:

Üç şey vardır birbirinden seçilmez,
Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm

Haîayî'de :

Dört şey vardır yıldan yıla devreder,
Bir aydır, bir gündür, bir kıştır, bir yaz

gibi parçalar buna örnek olabiliir.

Bu benzerlik belki de Şah İsmayil Hatayî'nin Yunus Emre mektebinden faydalanmasından, kendi yaratıcılık kökeninin genel kaynağının Yunus Emre yaratıcılığından almasından üeri geliyor. Orta yüzyül Azerbaycan, keza Türk aşık şiirine

kuvvetli etkisi olan Yunus Emre şairinin nakışları Hatayi'nin aşık şiiri uslubundaki eserlerinde apaydın gözükmetedir. Bu muhakkak Türkiye'de yaşayıp yaratan Karacaoğlan yaratıcılığında da kendi eksini bulmamış değildir.

Her iki büyük şairin yaratıcılıklarını yaklaştıran ve onları birbirine benzeten diğer bir özellik sade söyleyiş biçimi, fikrin canlı ve renkli anlatım tarzıdır. Her iki şairin aşk konusundaki şiirlerinde aşık sevgisi aşk sevgisidir.

Diğer taraftan güzelliğe şaşkınlık, tapmak, bayılmak, sevgiliye erişmenin tatlılığı, ayrılık acısı, şairin iyi, yumuşak kalpliliğini şartlandıran poetik delillerin ana hattı olması, aşk anlamının her vakit herkesin dikkatini çeker bir yerde olması, hayatta iyi olmak, sözü, sanatı değerlendirmeyi becermek, akıllı olmak, mertlik her iki şairin didaktikasının başlıca ruhunu teşkil eder.

ince, gönül okşayan lirizm, halk ruhunun saf havası gerek Karacaoğlan, gerekse Hatayi şiirlerinde didaktik elemanların kati şekilde yüze çarpmasına imkan verir. Mısraların hacim istiafı, olayların, tasvirlerin tam ve doğru çizgilerle verilmesi sonucunda poetik görüşler, poetik ilişkiler didaktika sınırlarını aşmış ta felsefi anlam taşıyor.

Her iki şairin lirik koşmalarında şiirin poetik enginliğini daha da artıran, onu müzik sedası kadar uyumlu eden başlıca özelliklerden biride şiirlerde mantiki, müzikli vurgunun güçlü olması ve akar gibi bir şekilde işlenmiş kafiyelerdeki benzerlik, uygunluk ve aynılık birbirine daha çok yaklaştırıyor.

Karşılaştırma ve mukayese amacıyla verdiğimiz bu parçalarda her iki şairde kafiyelerde, üslupta, biçimde, konuda, dil özelliklerinde ne kadar yakınlık olduğunu sezmek olur. ilginç bir şeydir ki bu şiir parçalarını gerek Türk, gerekse Azeri okuyucusu olsun okurken kendisi için hiçbir anlaşmazlık, herhangi bir kelime üstü kapalı kalmıyor. Tersine Karacaoğlan'ın dili Azeri, belki de çağdaş Azeri, Şah İsmayil Hatayi'nin dili de temiz Türk diline benziyor. Diğer üslupta yazdığı eserlerine oranla bir kadar zor anlaşılabilir dahadoğrusu, Arap ve Fars kelimelerinin az da olsa kullanmakla yaratan Şah İsmayil Hatayi

yaratıcılığının bu kolunda canlı konuşma dilinin, halk dilinin tüm iyi olanaklarından faydalanarak büyük okuyucu kitlesinin hafızasına nakşolunabilecek şiirler yazmıştır. Yaratıcılığının bu alanında sanki bu büyük devlet adamı, devletin yöneticisi, büyük Şah İsmayil Hatayı kendi tahtından inerek 16. yüzyılda artık gelişmeye başlamış aşık - ozan edebiyatının sade bir temsilcisine dönüyor. Yaratıcılığının bu alanında büyük devlet adamıyla da sade el şairi sanki yaklaşıyorlar belki bu cihetidir Şah İsmayil Pi diğer şahırlardan, devlet adamlarından ayırarak yaşatan ve sevdiren de.

Müjgan Gümbür "Karacaoğlan" adlı eserinde yazıyor : "Yapılan ilmi araştırmalarda ise Karacaoğlan'ın yaşadığı devir ve doğduğu yerler hakkında çeşitli iddialar ortaya atılmış, son çalışmaları yapanların çoğu 15, 16, 17 ve 19. yüzyıllarda başka başka Karaoğlan ve Karacaoğlan'ların yaşadığını kabul etmişlerdir. "Yazanın bu açıklamasına hak vermek olur. Çünkü Azeri edebiyatında, Azerbaycan'da Karacaoğlan, Karaoğlan adında aşıkların yaşadığı bellidir. Hatta onlar hakkında halk içinde rivayetler ve destanlar da yayılmıştır. Fakat maalesef bu keşifler hala da destan kahramanları gibi kalmaktalar ve onların hayat ve yaratıcılığı şimdilik tam toplanıp incelenmemiştir.

Belki de Karacaoğlan'la aynı devirde yaşamış Kurbanî'nin şiirleri yazılı kaynaklarda olsaydı, ozan Karacaoğlan'la bu şair, yaratıcılıkları bakımından daha çok el üstadı arasında gerek hayat ve gerekse de benzerlik görebiliriz. Çünkü adeta aşıkların kaderine yazılmış diyar diyar memleketleri dolaşmak, hayata darılganlık, hoşnutsuzluk, şikayet, ülkesini, doğduğu yerleri bırakıp gitmek bu aşıkların da kaderine yazılmıştı.

Fakat onu da söylememiz gerekir ki, halk şiiri üslubunda yazılmış şiirlerinde Şah İsmayil Hatayı de Karacaoğlan gibi aşk, sevgi, doğal tasvirleri, sosyal konuları öne çekmiştir. Gerek Karacaoğlan ve gerekse Hatayı'nın şiirlerinde sevgi bayat ı lan, medihler ve halk meseleleri yeteri kadardır.

Her zaman hicran ateşinde yanan, kendini aleve çarpan bu lirik kahramanların her ikisi okurların nazarında, aynı zamanda doğru söz ve doğru ant, vefa ve sadakat, sağlam güven ve itibarın timsali gibi canlanmaktalar. Gerek Karacaoğlan, gerekse Şah İsmayil Hatayı yaratıcılığında sosyal konulara, vatana sevgi, öğüt verici didaktik meseleler, güzelleri tarif etmek, doğal tasvirleri gibi konular çok büyük yer tutar. Nihayet bütün söylediklerimizin sonucu olarak Karacaoğlan ve Şah İsmayil Hatayı'nın halk şiiri üslubunda yazdığı şiirleri konu, mana, üslup, biçim ve kafiye yönünde gelişerek birbirine yaklaşıyorlar yaratıcılıklarında okşama, benzerlik yaratmıştır diyebiliriz.